

УНІКАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Макар В. Р.,

здобувач Інституту законодавства
Верховної Ради України

Стаття присвячена вивченню правового феномену права Європейського Союзу, визначенню його джерел та особливостей.

Ключові слова: Європейський Союз, право ЄС, законодавство, джерела права ЄС.

Статья посвящена изучению правового феномена права Европейского Союза, определению его источников и особенностей.

Ключевые слова: Европейский Союз, право ЕС, источники права ЕС.

The article is devoted to the research of the unique phenomenon of the European Union law, the defining of its sources and features.

Keywords: European Union, EU law, EU law sources.

Виникнення та розвиток Європейського Союзу породило такий унікальний феномен, як право ЄС, а, отже, і специфічний правопорядок останнього і його надзвичайну правову систему, а також особливі, притаманні саме йому джерела і принципи.

Автономність права Європейського Союзу стала одним із факторів, що вплинув на поширення наукової позиції щодо ототожнення права зазначеного інтеграційного об'єднання із правом цілого континенту, тобто з «європейським правом».

Зокрема такої позиції дотримуються С.Ю. Кашкін та О.А. Ядрихинська. Звертаючись до питання становлення та розвитку європейського права вони розглядають поняття «європейське право» та «право ЄС» як ідентичні [1]. Підставою для цього слугує, напевно, те, що ЄС стала першою міжнародною організацією, стосовно права якої почали застосовувати термін «наднаціональності» або «наддержавності» права.

Вперше цей термін було вжито ще у 1948 р – в Резолюції Європейського конгресу, а пізніше в Декларації Шумана (1950 р.), в Договорі про ЄОУС та в проєкті Договору про Європейське політичне співтовариство [2]. Невипадково у 50-ті роки ХХ сторіччя Європейські Співтовариства вже називали «наддержавними» або «наднаціональними» [3].

Іванов М.К. у своїх наукових дослідженнях, визначаючи місце і роль права Європейських Співтовариств у сучасному міжнародному праві, робить висновки про те, що право згаданих співтовариств є регіональною підсистемою міжнародного права [4]. Із цього випливає, що і право ЄС розглядається як регіональне міжнародне право. Але, на нашу думку, останнє зовсім не означає, що воно в даному розумінні має ідентифікуватися як «європейське право».

Деякі автори вважають, що «право ЄС» відрізняється від «європейського права». Наприклад, Резепова В.Є. розглядає «європейське право» як міжнародно-правові норми, з допомогою яких регулюються відносини між європейськими країнами, а також як сукупністю усіх національних і європейських інтеграційних правових систем, включаючи й правову систему ЄС [5]. І ця позиція В.Є. Резепової, на наш погляд, є слушною. Натомість з по-

дальшими висловлюваннями згаданого автора важко погодитися. Так, вона вбачає основні відмінності між «європейським правом» і «правом ЄС» у предметі та об'єкті регулювання, а також вважає, що вони різняться між собою системою права. Однак, якщо право ЄС є складовою частиною європейського права, то і його предмет та об'єкт регулювання, а також система права будуть органічними частинами відповідних компонентів європейського права.

Унікальний феномен права ЄС добре проілюстровано в творах К. Дейвіса [6]. Він доводить, що право ЄС відіграє провідну роль у формуванні європейського права як регіонального міжнародного права. Адже саме загальні і функціональні принципи права ЄС, фактично, стали принципами європейського права, а Суд ЄС заклав фундамент наднаціональної європейської судової системи. Правові ж джерела ЄС, як стверджує згаданий вчений, стали нормативною базою для розробки проєкту Європейської Конституції.

М. Марченко і Є. Дерябина вважають, що унікальність права ЄС пов'язана із тим, що саме воно стало правом першого інтеграційного утворення на континенті, яке втілювало ідею об'єднаної Європи, про яку «мріяло» кілька поколінь європейських вчених, починаючи ще із ХІХ сторіччя [7].

Унікальність права ЄС підтверджує і застосування його принципів. Адже, фактично, вперше в історії правової науки принципи регіональної міжнародної організації почали діяти як обов'язкові наднаціональні для усіх держав-членів. Наприклад, принцип верховенства права ЄС закріпив пріоритет норм права ЄС над нормами національного законодавства держав-членів і вимагає приведення норм національного права держав-членів у відповідність із нормами права ЄС. Принцип прямої дії права ЄС встановив безпосереднє застосування права ЄС на території держав-членів. Принципи ці були апробовані практикою Суду ЄС через тлумачення установчих документів організації.

Праву Європейського Союзу, безумовно, притаманна і оригінальна система джерел права ЄС з властивою для такої системи ієрархією нормативно-правових актів. До цієї системи входить дві групи актів – акти первинного права і акти вторинного права.

До джерел первинного права ЄС відносять:

1) установчі договори ЄС разом із протоколами та додатками:

- Договір про створення Європейського Співтовариства Вугілля та Сталі (підписаний 18 квітня 1951 р., набрав чинності 23 липня 1952 р.);
- Договір про створення Європейського Співтовариства з Атомної Енергії (підписаний 25 березня 1957 р., набрав чинності 1 січня 1958 р.);
- Договір про створення Європейського Економічного Співтовариства (підписаний 25 березня 1957 р., набрав чинності 1 січня 1958 р.);

2) договори, які змінюють та підтверджують установчі договори:

- Конвенція про деякі спільні органи для ЄЕС та Євратому (підписана разом із договорами 25 березня 1957 р., набрала чинності 1 січня 1958 р.);
- Договір про об'єднання виконавчих органів трьох структур ЄЕС, Євратому та ЄСВС (підписаний 8 квітня 1965 р., набрала чинності 1 липня 1967 р.);
- Перший (Люксембурзький) Бюджетний Договір (1970 р.);
- Другий Бюджетний Договір (1975 р.);
- Угоди про прийняття нових членів: Данії, Ірландії, Великобританії (від 1 січня 1972 р.), Греції (від 1 січня 1981 р.), Іспанії, Португалії (від 1 січня 1985 р.), Австрії, Фінляндії, Швеції (від 1 січня 1995 р.);
- Єдиний Європейський Акт (підписаний 7 лютого 1986 р., набрав чинності 1 липня 1987 р.);
- Договір про Європейський Союз (Маастрихтський) (підписаний 7 лютого 1992 р., набрав чинності 1 листопада 1993 р.);
- Амстердамський Договір (підписаний 2 жовтня 1997 р., набрав чинності 1 травня 1999 р.);
- Ніщський Договір (парафований 11 грудня 2000 р. і підписаний 26 лютого 2001 р.);

3) міжнародні договори Європейських Спільнот з третіми державами та міжнародними організаціями

Міжнародні договори, укладені Спільнотою, мають зобов'язальний характер як для органів Спільноти, так і для країн-членів. Якщо такий договір містить норми, що спричиняють безпосередні наслідки для громадян, то його слід зараховувати до джерел права ЄС.

Найважливішими категоріями міжнародних договорів, укладених Спільнотою, є:

- Комерційні договори (наприклад, Угода про створення Світової Організації Торгівлі),
- Договори про асоційоване членство (наприклад з країнами, які хочуть вступити до ЄС або утворити з нею митний союз, Договір про Європейську Економічну Зону),
- Договори про співпрацю (наприклад, з Марокко, Алжиром і Тунісом; або з Єгиптом, Йорданією, Ліваном, Сирією та Ізраїлем).

4) Рішення Європейського Суду

Досить часто трапляється, що положення як

первинного, так і вторинного європейського права викликають сумніви та інтерпретації. Зустрічаються також розбіжності між правом Спільноти і національним правом країн-членів. В інституційній системі спільнот саме Європейський Суд розглядає такі справи і видає висновки щодо них. За свою багаторічну діяльність Європейський Суд розглянув багато справ, які є дуже важливим джерелом первинного права ЄС.

5) До джерел первинного права також відносять **постанови Ради, якщо під час їх ухвалення її члени діють як представники країн-членів**. Прикладами такого типу правових актів можуть бути рішення, які змінили кількість суддів та генеральних речників Європейського Суду, кількість членів Комісії, а також ухвала про створення Суду Першої Інстанції.

Усі ці акти первинного права Європейського Союзу за своєю юридичною природою є регіональними міжнародними договорами.

Кваліфікуючи склад первинних актів ЄС, на нашу думку, слід перш за все згадувати про ті міжнародні акти світового рівня, які діють на території усіх континентів, включаючи Європейський. Саме ці акти мають згадуватися як основні джерела права ЄС і саме їм мають відповідати регіональні міжнародні акти первинного права і акти вторинного права ЄС. Слід згадати і про необхідність віднесення до системи джерел первинного права ЄС нормативно-правові акти інших регіональних міжнародних організацій Європи, наприклад, Ради Європи, ОБСЄ та ін. Тобто пропонуємо класифікувати джерела первинного права ЄС наступним чином:

- універсальні міжнародно-правові акти, що діють на території усіх країн-членів ЄС;
- регіональні міжнародно-правові акти ЄС;
- регіональні міжнародно-правові акти інших європейських організацій, зокрема Ради Європи, ОБСЄ та ін.;
- міжнародні договори Європейських спільнот з іншими міжнародними організаціями та третіми країнами;
- рішення міжнародних та європейських судів.

До джерел вторинного права відносять акти, що видаються інститутами Союзу, а також всі інші акти, що приймаються на основі актів первинного права ЄС.

Серед них: регламенти, директиви, рішення і рекомендації.

Регламент є основою вторинного права і має загальне застосування. Він є обов'язковим у всіх його частинах і підлягає прямій реалізації у всіх країнах-членах ЄС.

Директива є обов'язковою для кожної країни-члена, якої вона стосується, щодо очікуваного результату, але зберігає за національними органами влади право вибору форм та методів дій. Директиви сприяють уніфікації законодавства країн-членів. На відміну від регламенту, директиви передбачають свободу вибору для країн-членів методів та засобів

їх реалізації.

Директиви мають бути враховані протягом двох років після їх прийняття в національному праві шляхом прийняття відповідних актів внутрішнього законодавства.

Рішення є обов'язковим у всіх своїх частинах для того, кому воно адресоване. На відміну від регламенту, рішення має конкретного адресата, а від директиви відрізняється тим, що зобов'язує повністю. Суб'єктом рішення може бути фізична та юридична особа, орган Спільноти, а також країна-член. Рішення, які доручають країнам-членам видання відповідних постанов, набирають чинності лише після видання державою відповідних актів.

Рекомендації та думки не мають зобов'язального характеру. Вони не вимагають визначення правової підстави, а також не підлягають юрисдикції Європейського Суду. Однак вони мають певну політичну силу, а їх невиконання має бути продиктоване важливими аргументами.

Рекомендації та думки можуть ухвалюватися різними органами ЄС, а їх адресатами можуть

бути як країни чи органи Спільноти, так і фізичні та юридичні особи. Рекомендація відрізняється від думки насамперед тим, що не лише формулює певну оцінку ситуації, але й пропонує конкретні дії для виходу з неї.

У праві Європейського Союзу сьогодні спостерігаються тенденції до кодифікування і вдосконалення (Enforcement). Лаакенська декларація 2001 р., прийнята на саміті глав держав/урядів держав-членів в рамках Європейської Ради підкреслює необхідність реформи джерел первинного і вторинного права Європейського Союзу, спрощення правових форм і створення на основі засновницьких договорів Європейського Союзу і Хартії Європейського Союзу про основні права 2000 р. повноцінної Конституції Європейського Союзу.

Щодо вимоги адаптувати українське законодавство до законодавства ЄС та пристосування українського права до права ЄС вбачається необхідним здійснити максимальну кодифікацію внутрішнього законодавства, і в першу чергу в тих галузях, гармонізація законодавства в яких була передбачена міжнародними зобов'язаннями України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кашкин С.Ю., Ядрихинская О.А. История становления и развития науки европейского права в России / С.Ю. Кашкин, О. А. Ядрихинская. – М.: Изд-во МГЮА, 2009. – С. 286-328.
2. Толстухин А.Э. Правовая природа Европейского Союза. Диссертация / А.Э. Толстухин. – М., РГБ, 2002. – С. 140.
3. Гантман В. О планах создания «Европейского политического сообщества» / В. Гантман. – МЭ и МО, 1959. – № 8. – С. 110.
4. Иванов М.К. Правовая система Европейского сообщества и международное право. Автореферат / М.К. Иванов. – М., 1987. – С. 4.
5. Резепова В.Е. Европейское право, право Евросоюза и право Европейских Сообществ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://prokuror.net/index.php.do=cat&category=viktoriya_evgenevna_rezepova
6. Дейвіс К. Право Європейського Союзу: Пер. з 2-го англ. вид. / К. Дейвіс. – К.: Знання, 2005. – 406 с.
7. Марченко М., Дерябина Е. Право Европейского союза. Вопросы истории и теории / М. Марченко, Е. Дерябина. – М.: Изд-во «Проспект», 2010. – 308 с.